

□ *Azərbaycanda xalqımızın mədəniyyətinə, elminə, incəsənətinə, ədəbiyyatına dövlət tərəfindən hər zaman böyük qayğı göstərilir. Odur ki, Stalin repressiyasının qurbanı olmuş və 1938-ci ildə güllələnmiş Mikayıl Müşfiqin qalqlarının tapılması barədə son günlərdə kütləvi informasiya vasitələrində yayılmış materiallar dərhal möhtəram Prezidentimiz, cənab İlham Əliyevin diqqətini cəlb edib. Bu barədə açıqlama verən Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İctimai-siyasi məsələlər üzrə köməkçisi – şöbə müdiri Əli Həsənov bildirib ki, Mikayıl Müşfiqin qalqlarının aşkar olunmasına dair yayılan məlumatlar dövlət başçısının nəzarətindədir və Azərbaycan Prezidenti Milli Elmlər Akademiyası, Səhiyyə, Mədəniyyət nazirlikləri və digər əlaqədar qurumların nümayəndələrindən ibarət işçi qrupun yaradılması ilə bağlı göstəriş verib. Noyabrın 1-də Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının rəhbəri, akademik Ramiz Mehdiyevin yanında işçi qrupun ilk iclası keçirildi və qrupa KİV-lərdə dərc edilən məlumatların öyrənilməsi, müvafiq arxiv materiallarının araşdırılması, Mikayıl Müşfiqə aid olduğu ehtimal edilən qalqların DNT analizinin aparılması və digər zəruri tədbirlərin həyata keçirilməsi barədə tapşırıqlar verildi.*

Mikayıl Müşfiq:

Mən gəncəm, bilirəm, istiqbalım var, Hələ bədr olmamış bir hilalım var!

ruğu" sərlövhəli məqalə yazan və onun Cavadlıqlığını, Cavad quyrugunda süründüyünü isbat edən Əsəd Əyyubiyə nümayişkarana bir surətdə "Əsəd xuligandır" deyə təhqir edir". Bu, həmin Əsəd Əyyubidir ki, yazırdı: "Biz bu cəbhədə qəti vuruş, döyüş hərbinə keçməliyik. Bu, Müsavata da, Cavadı da, Cavadı quyruluq edənlərə də zərbə, fəqət bizim üçün əzici, qurtarıcı bir zərbədir. Çünki biz bu zərbə ilə Müşfiqi sapqınlığından qorumasıq belə, Müşfiqləri qurtarırsız".

Beləliklə, Xalq Daxili İşlər Komissarlığının alinə özümüzünkülər qədarından artıq dostavız verməmişdirlər. Repressiya məsinin sükamı arxasında duran Dövlət Təhlükəsizliyi İdarəsində heç kim Müşfiqin yarıdıcılığı ilə maraqlanmırdı. Əks halda anlayardılar ki, "Ölkəm" şeirində:

*Dünyamızı seyr etdim min dürlü
həvəslərlə,
Gördüm coşuyur dillər pək nəzəli
səslərlə.
Baxdım doludur yerlər şən qalbli
kəslərlə.
Pək şad olaraq güldüm abad olan
ölkəmdə,
Qəmlərdən, əməllərdən azad olan
ölkəmdə.*

yazan Müşfiq "əksinqiləbi, faşist ovqatlı insan", "qudurğan millətçi", "alçaq xəyanətkar", "Vətən xaini" ola bilməz! Bəzi qələm sahiblərinin qəlbiqaralığı, özünüqoruma instinkti Müşfiqi güdəyə verdi. Ə.Əkbər "Kommunist" qəzetinin 1937-ci il 20 iyun tarixli sayında "Ədəbiyyatda düşmən qalqları axırədək ifşa edilməli" sərlövhəli məqaləsində yazırdı: "Necə ola bilər ki, Əhməd Cavadın, Hüseyn Cavidin yuvasından çıxmış riyakar, əclaf Müşfiq ittifaqın plenumunu və "Ədəbiyyat qəzeti" ni öz tribunasına çevirmişdir... Necə ola bilər ki, Müşfiq kibi xain düşmən sovet yazıçıları ittifaqı rəhbərləri S.Şamilov və S.Vurğunun qanadı altında son günədək öz kontrrevolyusion pozuculu işlərini yeritməyə imkan tapmışdır. Ədəbiyyatda

xalq düşmənlərinin bütün qalqları axırədək ifşa olunmalı, böyük sosializm quruluşumuza qarşı əzgincasına kin və ədəvət baslayən müsəvəti və trotskist quduzlar yox edilməlidir".

SSRİ Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin 1934-cü il 10 iyul tarixli qərarı ilə SSRİ Xalq Daxili İşlər Komissarlığı (XDİK) yaradıldı və SSRİ Xalq Komissarları Soveti nəzdində Birləşmiş Dövlət Təhlükəsizliyi İdarəsi Baş Dövlət Təhlükəsizliyi İdarəsi adı ilə XDİK-ə birləşdirildi. 1934 – 1936-cı illərdə XDİK-ə Henrix Qriqoryev-viç Yaqoda, 1936 – 1938-ci illərdə Nikolay İvanoviç Yevov rəhbərlik edirdilər.

Keçmiş İttifaqın Baş Kaşfiyyat İdarəsinin 6-cı idarəsi kimi tanınan və dövlətin elm, təhsil, maarif, ədəbiyyat, incəsənət, səhiyyə... sistemina nəzarət edən Baş Siyasi İdarəyə 1937-ci ildə Azərbaycanndan

69 min məktub göndərilib. Ölüm saçı bu məktublarn çoxunda insan taleyini alt-üst edən şəh, böhtan, iftira yer almışdı. Bu məktublarn təqribən 85 faizi aşdırılmaq və tədbir görülmək üçün Moskvadan Azərbaycana göndərilib.

Əməkdaşlarının əksəriyyəti qeyri-azərbaycanlılar olan Dövlət Təhlükəsizliyi İdarəsində heç kim respublikanın tanınmış müəllim, şənət adamların, dövlət xadimlərinin taleyinə balta çalan bu məktublarn ədalətli araşdırılır, həqiqəti üz çixarmaq istəmədi. Amnır repressiya minlərlə insanın taleyinə zərbə vurdu, taun, vəba kimi nəsillər məhv etdi. Yalan, böhtan, iftira qanunları və həqiqəti üstələmişdi. Dövlət Təhlükəsizliyi İdarəsinə göndərilən məktublarn bir qismi dövrün və zamanın ən istedadlı şəirlərindən olan Mikayıl Müşfiq haqqında idi.

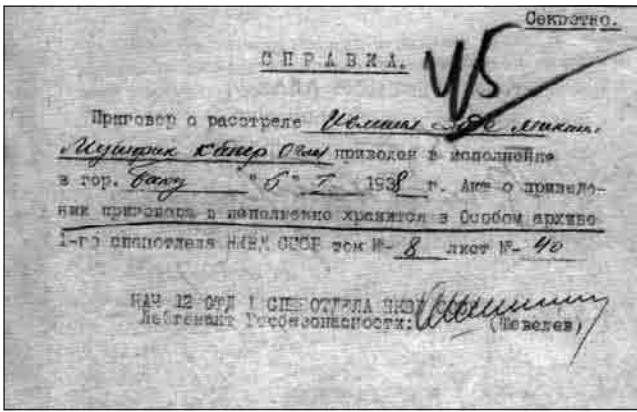
Məktub müəllifləri utanmadan, çəkinmədən yazırdılar: "...Tutun onu! Dövlətimizi parçaladı... Satqındır!" Amma araşdırın yox idi ki, nə baş verib? Şair dövlətin əleyhinə hansı addımı atıb? Ləyaqətsizlik, şəərəfsizlik, biganəlik tuğyan etdikdə dəyərli ziyalılarımızı itirirdik. Repressiya məşini millətin potensial imkanlarını, intellektual zümrəsini məhv edirdi.

Mikayıl Mirzə Əbdülgədir oğlu İsmayılzadə 1937-ci ilin iyun ayının 4-də həbs olundu. Ona dustaq paltarı geyindirib, yaxasından nömrə asdılar. İndi 1109 nömrəli məhbüs idi Müşfiq. Dövlət Təhlükəsizliyi İdarəsinin istintaq zabiti Lev Abramoviç Sinman Stepan Federoviç Yemelyanova müəciət edir ki, milliyətçə azərbaycanlı olan Mikayıl Mirzə Əbdülgədir oğlu İsmayılzadə ilə bağlı ilk istintaq protokolunu o yazsın. Həmin vaxt

S.F.Yemelyanov bilavasitə xarici kaşfiyyat məsələləri ilə məşğul olurdu. İstintaqın ona müraciətinə dustağın qatı cinayətkar oldu, xarici hərbi kaşfiyyata işlədiyi bildirildi. Şairə artıq növbəti damğalar vurulmuşdu. Bu müraciətdən sonra S.F.Yemelyanov Moskvaya Xalq Daxili İşlər Komissarı baş dövlət təhlükəsizliyi komissarı N.I.Yevova teleqram vuraraq Azərbaycanda həbs olunmuş, dövlət sirlərini Türkiyə və İrana satan... cinayətkarı – Mikayıl Müşfiqi Moskvaya göndərməyi təklif edir. Lakin bu teleqrama cavab verilmir. Mikayıl Müşfiq 508 nömrəli orderlə, cümə günü saat 24-də həbs olunmuşdu, yəni ayın 4-nə keçən gecə. Ertəsi gün Yemelyanov təbəciyində olan təhlükəsizlik zabiti Sinmanın arayışına nəzar salır və tapşırır: "Bacardıca onun əleyhinə ifadələrin sayını artır. Ola bilər yoldaş Bağirova tanınmış adamlar zəng edər, xəbər verərlər. Ehtiyatlı olun..."

Arxiv sənədlərinə görə təhlükəsizlik kapitanı Sinmanın özü də 1955-ci ildə həbs olunub və Moskvaya Vilayət Hərbi Tribunalının hökmü ilə 20 il müddətinə azadlıqdan məhrum edilib.

Lev Sinman həbs olunarkən verdiyi ifadələrdə (Xüsusi qovluq 21. vərəq 9-13) qeyd olunur ki, şair Mikayıl Müşfiqin əleyhinə Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının 26 üzvü ifadə verib. Onlar hamısı yalvarırdı ki, adları və soyadları gizli saxlanılsın, heç kəs bilməsin: "Amma kişi kimi dayanan, məni və əməkdaşlarımızı evinə buraxmayanlar da var idi. Onlardan tanınmış biri Bağirova zəng edərək etirazını bildirdi. Acıqlı və əsəbi halda

1938-ci il yanvarın 5-də icra olunmuş güllələnmə hökmü barədə arayış

dedi ki, onun əleyhinə ifadə vermək üçün növbəyə duranlar var, onları arayın... Sonra Yemelyanov dedi ki, həmin adamın yoldaş Bağirovla şəxsi dostluq əlaqəsi var. Həmin gün eşitdim ki, yoldaş Bağirov Ağasolim Atakişiyev, Timofey Borşevi, Xoren Qriqoryanı, Yuvelian Sumbatov-Topuridzeni, Ruben Markaryanı, Stepan Yemelyanovu yanına çağırıb. Yoldaş Bağirov tələb edib ki, təhlükəsizlik idarələrində özbaşnalığa son qoyun!.. Kim gəldi həbs etməyin!

Xahiş edirəm, yoldaş hakim, mənim ifadələrimin Baş Kaşfiyyat İdarəsində "mənim üçün ayrılms "Xüsusi Qovluq"da saxlanılsın..."

Arxiv sənədləri ilə tanış olduqca indiyədək məlum olmayan həqiqətlər üzə çıxır. Təhlükəsizlik zabiti Sinman bunu da qeyd edirdi ki, yoldaş Bağirov hətta istintaq idarəsinə iradını bildirir ki, şairin günahı yoxsa, buraxın onu... Amma Yemelyanov çağırıldı ki, onu Moskvaya istintaqa göndərsin... Yoldaş Bağirovdan ehtiyat edirdi. Əslində, xalq daxili işlər komissarı Yevov da yoldaş Bağirovun qarşılaşmasından qorxurdu. 1109 sayılı məhbusa bağlı bütün hadisələr gözümlün ömündədir... Sərgünəzə cavab verirəm. Etiraf edirəm ki, mən 1109 sayılı məhbusa əl qaldırdım. Onu vurdum. Onun canı üzülmüşdü. Yeməkdən imtina etmişdi... Onun sinəsindən itləyəndə yuxıldı, ağzi üstə yəro deydi. Dodaqlarından qan gəldi. Onu nə üçün vurdum, heç özümdə bilmədim. Amma vurdum. İstintaqda iştirak edən köməkçim vardı, azərbaycanlı idi... Və gördüm ki, o ağlayır. Öyülib 1109 sayılı məhbusa yerdən qaldırdı. Dəsmalıni çıxarıb, məhbusun ağzının qanını sildi. Ona gördüm ki, 1109 sayılı məhbusun gözələri dolub...

Ertəsi gün yenə eşitdim ki, yoldaş Bağirov 1109 sayılı məhbusa xəbər alıb. Fikri var idi ki, onu xilas etsin. Amma kimsə mane olurdu. Moskvadan kimsə təzyiq edirdi. Mən bundan sonra iki ay istintaqda getmədim, onu dindirmədim. Başqaları da şəirlə görüşməkdən imtina edirdi. Çünki yoldaş Bağirovdan qorxurdular.

Moskvaya, Baş Dövlət Təhlükəsizliyi İdarəsinə üst-üstə 48 istintaq və yaxud dindirmə, üzəlmə, şahid materialları göndərilmişdi. Materiallar isə qəbul olunmurdu.

Bütün materiallarda istintaq idarəsinin rəisi polkovnik Ruben Ambarsumoviç Markaryanın imzası qoyulmuşdu. O, Azərbaycan dilində çox təmiz və qüsuruz danışdı.

Respublika Dövlət Təhlükəsizliyi İdarəsində milliyətçə erməni olan kadrlar üçün Azərbaycan dilini öyrənmələri üçün xüsusi al-taylıq kurs təşkil etmişdi və zabitlər arasında bu kurslara "Markaryan kursları" deyirdilər". Mikayıl Müşfiq 4-cü kamerada dünyasını dəyişəndən sonra Dövlət Təhlükəsizliyi İdarəsinin milliyətçə erməni olan 36 zabiti respublikanın 31 rayon və şəhər şöbələrinə rəis təyin olunublar. Onlardan bir qismini təqdim edirik:

1. Polkovnik Arakelov D.N. – Astara dairəsinə,
2. Mayor Comardyan S.M. – Astraxanbazar (indiki Cəlilabad),
3. Mayor Zargaryan L.M. – Zəngilan rayonuna,
4. Kapitan Petrosyan Ş.A. – Samuxa,
5. Avanesov M.A. – Masallıya,
6. Movseyan L.Ş. və Tovatov A.O. – Lənkərana,
7. Akopyan A.A. və Ağacanyan A.L. – Naxçıvana,
8. Seyranyan İ.S. İşxanyan və Parseyan – İmişliyə,
9. Muradyan – Salyana.

Araşdırmlar göstərir ki, "güllələnmə kağızları" xüsusi vərəqələrdə hazır gəlirdi. Möhürlü, imzalı... təkcə ad fəmiliaları yazmaq lazım gəlirdi.

Araşdırma materiallarına görə, keçmiş Dövlət Təhlükəsizlik İdarəsinin sirəvi işçilərindən olan və 1930-cu ildən 1937-ci ilədək Dağıstanda və Rostovda işləyən Məhəmməddən Əbubəkir oğlu Əbdülsamədov bir neçə nəfərlə

Moskvanın sərəncamı ilə (yəni o vaxt məşhur 5-ci şöbənin xəttinə) Bakıdakı duruma kömək məqsədilə Azərbaycana ezam olunur. Milliyyətçə avar olan M.Ə.Əbdülsamədov təlimat aldıqdan sonra (təlimatı kapitan M.Mustafayevdən alır) 28 saylı kamerada saxlanılan ən qəddar və dövlətçilik üçün ən ciddi ideoloji təxribatlar törətməkdə təqsirlil bilən şəxsin qorunması, davranışlarına nəzarət olunması ona tapşırılır. M.Ə.Əbdülsamədov kameralarda heç kəsi tanıdırdı və məhbuslarla rəftarı da ilk vaxtlar qəddar idi. 1937-ci il mayın 28-də

Əbdülsamədova 4-cü kameraya nəzarət etmək tapşırılır. Kamerada saxlanılan 3 nəfərlə tanış olan Əbdülsamədov 1937-ci il iyunun 5-də saat 19.30-da Yemelyanova... xüsusi arayış yazır. Arayışda serjant Əbdülsamədov qeyd edir ki, 1109 sayılı məhbusun bütün kamera davranışlarına nəzarət etdim. Azərbaycan dilini yaxşı bildiyimdən kamerada bütün danışıqların təhlil etdim. O, evi üçün, ailəsi üçün, dəniz və Bakı üçün darıxır. Onun kamera yoldaşı professor Məhərrəm Şüvəlanlı Qurbanzadənin həmin axşam ürək tutması oldu. Məhbüs M.İsmayılzadə ona yardım etdi. O, həm də məhni oxuyurdu. Əlbəttə ki, darıxmamaq üçün. Heç bir ruhi sarsıntı yox idi. O, özünü çox səliqəli, ciddi və qüsuruz aparır.

Xüsusi arayışa imza atan Əbdülsamədov bunu da qeyd edir ki, belə sakit məhbuslarla işləmək onun üçün çox rahatdır. M.Ə.İsmayılzadənin (Mikayıl Müşfiqin) məlumamasının 10-cu günü Əbdülsamədov adətli üzrə işini başa vurduqdan sonra yenə arayış yazır. Bu dəfə arayışda Qriqoryanın adına yazır... Qriqoryan arayışda qeyd olunmuş "O, özünü çox alicənab aparır" ifadəsindən üstündən qırımtı yüzü çəkir və soruşur: Əbdülsamədov, yəni sözlə qulaq asırmı? Əbdülsamədov deyir ki, xeyr, o, çox nəciə adamdır... Bundan sonra Atakişiyev Əbdülsamədova axşama qədər başqa kameraya nəzarət etməyi tapşırır və ertəsi gün...

1937-ci il iyunun 15-də Azərbaycanın rəhbəri M.C.Bağirova müraciət edir. Müraciətdə Atakişiyev bildirir ki, məhbüs kamerada özünü yaxşı aparır, məhni oxuyur, məhniün sözləri arasında Sizi və dövləti söyür. Yaxşı olardı ki, məhbüs İsmayılzadəni təhlükəli məhbüs hesab edərək, Baş Kaşfiyyat İdarəsinin Xüsusi Şöbəsinin sərəncamına verək. Beləliklə, 1937-ci il iyunun 27-də kapitan Sinmanın tərtib etdiyi arayışa yenidən baxılır və şəxson Atakişiyevin əlavələri ilə məhbüs M.Ə.İsmayılzadə daha ciddi və təhlükəli cinayətkar kimi Xüsusi Şöbənin sərəncamına verilir. Bu şöbə Baş Kaşfiyyat İdarəsinə tabe idi. Onun tərtib etdiyi istintaq arayışının icrası üçün müəyyən vaxt verilir və beş gün ərzində müttəhim kimliyindən asılı ol-mayaraq güllələnirdi. Bu şöbə rəsmi sənədlərdə 6-cı idarə kimi gedirdi və bilavasitə ölkənin elm, incəsənət, ədəbiyyat, səhiyyə, təhsil, maarif sistemində çalışanlara nəzarət edirdi.

1937-ci il iyunun 27-də əks-inqiləbi gənclər təşkilatının müsəlman ölkələri

üzrə ideoloji koordinasiya müttəhim kimi M.Ə.İsmayılzadənin istintaq işi təhlükəsizlik zabiti İ.İ.Şevçenkonun imzası ilə Xüsusi Şöbəyə göndərilir. Həmin vaxt şöbənin əksər əməkdaşları ruslar və qeyri-azərbaycanlılar olduğundan istintaq materialları düzgün tərtib olunmurdu, materiallar tamamlanmırdı. Həmçinin kameralara nəzarət edənlər başqa millətdən olduğundan müttəhimlərlə əlaqə zamanı problemlər yaranırdı. Nəticədə 1937-ci il noyabrın 26-da Xüsusi Şöbəyə vaxtilə 4-cü kameraya baxan Əli adlı bir nəzarətçi ayrılır.

Qısa arayış: Serjant Əli Mərdan oğlu Əlisan 1937-ci ilin mayında Bakıda Xüsusi Şöbədə işə başlayıb. O, 4-cü kamerada 1109 sayılı məhbusa nəzarət edib. Əli rus dilini biddiyinə görə kameradakı məhbüs M.İsmayılzadə ilə sorğu-sual tez də tərcümə olunurdu. Müstəntiq Sinman Baş Kaşfiyyat

İdarəsinin istintaq qrupuna verdiyi arayışda göstərir ki, 1109 sayılı məhbusun kamerasına Əli Mərdan oğlu Əlisanın təyin olunması işləri xeyli dəyişmişdi.

Şübhəsiz, istintaq materiallarının düzgün tərtib olunması vacib idi. Çünki bundan sonra heç kəs müdaxilə edə bilmirdi.

Müstəntiq Sinman daha sonra Baş Kaşfiyyat İdarəsinin müstəntiqi A.A.Ribkinə verdiyi məlumatda qeyd edir: "...Mən 1109 sayılı məhkumdan razı idim. Məni yormurdu. Bəzən mənə məlumat götürirdilər ki, istintaq zamanı bəzi-bəzi adamların adlarını çəksin... canını qurtarsın. Amma mən bu yolu seçmədim. 1938-ci il yanvarın 4-də gündüz mənə Qriqoryan Xoren İvanoviç xəbər göndərdi ki, söhbəti qısa elə... Mən anladım ki, 1109 sayılı məhkumun taleyinə artıq nöqtə qoyulub. Bəşini qaldırıb, mənəndən bir az aralıda duran Əli Əlisanə nəzarətdə. Hiss etdim ki, qatarnı gətdiyini o da başa düşdü. Birdən heç kimin gözləmədiyi bir halda serjant Əli Əlisan dedi: – Şair, bu, bizim sonuncu görüşümüzür, sonuncu arzunı de. Sabah sərəncam icra olunacaq... Kimə nə çatdıracaqsansa, de..."

Müşfiq susurdu. Nəhayət, "Allah hamınıza cansağlığı versin. İmkan olarsa, mənə anamın yanında dəfn edin. Bacararsamı?..." – dedi. Əli Əlisan "Yox, mən bunu bacarmaram" – dedi.

Araşdırma materiallarından: 1109 sayılı məhkumu – şair Mikayıl Müşfiqi təb buraxıd. Onu kameraya ötürüldü.

Müşfiqin ölümü və məzarı ilə bağlı yeni versiya

1938-ci ilin yanvarın 5-də ölüm hökmü icra olunur...

Bundan sonra serjant Əli Əlisan 1109 sayılı məhkumun meyitini palaza bükülmüş halda təcili kamerdan çıxararaq aparır. Kapitan Sinman istintaq idarəsinə verdiyi ifadədə göstərir ki, 1109 sayılı məhkumun meyidinin tələm-tələsik aparılmasını MK-da bildirilər. İstintaq idarəsinin rəisi Ağasolim Atakişiyev verdiyi ifadələrin birində qeyd edib ki, Bağirov şairin ölümündən xəbərsiz idi... Hadisəni biləndən sonra Əli Əlisanə şairi dəfn etməyi tapşırır. Əli Əlisan 1109 sayılı məhkumun – Mikayıl Mirzə Əbdülgədir oğlu İsmayılzadənin meyitini Bayıl qəbiristanlığına aparır. Orada adsız qəbirlərin birində dəfn edir.

Bu yazının müəlliflərindən biri Rövşən Novruzoglu Əli Mərdan oğlu Əlisanla 1994-cü il may ayının 27-də Prezident yanında Xüsusi İdarədə görüşüb. Görüş idarəsinin rəisi, sonralar xalçasına qətlə yetirilmiş polkovnik Şəmsi Rəhimovun otağında olur. Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin polkovniki, fəxri çəkist mərhum Kamal Əlisəttar oğlu Əliyev də görüşdə iştirak edib. Söhbətdən sonra mayın 27-də saat 17:30-da Əli Mərdan oğlu Əlisan Rövşən Novruzoglu və polkovnik Kamal Əliyevi Bayıl qəbiristanlığına aparıb üzərində kiçik başdaşı olan bir qəbir göstərib hənkürür. Sonra da, başdaşının üstündə yazılmış Əli sözünü nişan verir. "Bu sözü mən yazmışam. Qəbir iməsin deyə, onun da üstündə Allah sözü yazdım" deyir.

Əli Əlisan onu əlavə edir ki, şairin məzarı ətrafında Azərbaycanın onlarca tanınmış, sevilən insanların məzarları var. Onların hamısı Sumbatovun, Qriqoryan Xoren İvanoviçin, Markaryan Ruben Ambarsumoviçin, Borşevlərin, Yemelyanovların hökmü ilə öldürülib. Ayrılarək Əli kişi dağılmış, batmış, adsız, ünvanısz məzarlarıdan birini nişan verir deyir: "Quranı-Kərimi Azərbaycan dilinə ilk dəfə tərcümə etmiş 83 yaşlı Seyid Mirəli Məhəmmədi də sürüya-sürüya bu qəbrə atdılar. Onun Nargin adasında öldürüldüyü deyilirdi, amma yalandır. Onu başına dəyə-dəyə öldürüldür. Ölüm hökmü isə ertəsi gün çıxdı".

Müşfiqin məhkumluq şəkli, eyni zamanda, şairin son fotosudur, iyun, 1937-ci il

Redaksiyadan: Noyabrın 3-də Bayıl qəbiristanlığına gedib mərhum Əli Əlisanın Mikayıl Mirzə Əbdülgədir oğlu İsmayılzadəyə aid olduğunu söylədiyi qəbir ziyarət edib, ruhuna dualar oxuduq. Allahdan ona rəhmət dilədik. Bu qəbrin böyük şairimiz Mikayıl Müşfiqə aid olub-olmadığı yalnız DNT analizi nəticəsində müəyyənlaşdırıla bilər. Hələlik isə bu, irəli sürülən versiyalardan biridir.

Müşfiqin əleyhinə donos yazanların, ifadə verənlərin bir qismi özünü repressiya təhlükəsindən xilas etməyə çalışırdı, digərləri mənzil almaq, ad-san qazanmaq, vəziyyə tutmaq namına alçalmışdılar. Başqa bir qrup isə ağır işgəncələrə dözməyib istintaq orqanlarının istədiyi kimi ifadə vermişdirlər. Təəssüf doğuran haldır ki, Müşfiqi qorumağa, müdafiə etməyə borclu olan qələm əhlinin bir qismi də ona balta çalanların, repressiya məşininin ağzına atılanların sırasında yer alıblar, qurultayda, plenumlarda onu tənqid və təhqir ediblər. Heç bir halda və heç bir səbəblə donosçulara, verdikləri ifadələrlə kimsəns ölümünə bais olanlara haqq qazandırmaq olmaz!

Xalq Daxili İşlər Komissarlığına rəhbərlik edənlərdən Henrix Yaqoda 1938-ci ilin iyununda, Nikolay İvanoviç Yevov isə 1940-cı ilin fevralında güllələnməyə məhkum olundular.

1956-cı ilin fevralında Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının XX qurultayında Nikita Xruşşov "Şəxsiyyətə pərəstş və onun nəticələrinə haqqında" məruzə ilə çıxış etdi. Qurultay SSRİ-nin ictimai-siyasi həyatının liberallaşmasında mühüm rol oynadı. Repressiyaaya məruz qalanların işinə yenidən baxıldı.

1956-cı il may ayının 23-də SSRİ Ali Məhkəməsinin Hərbi Kollegiyasının qərarı ilə Mikayıl Mirzə Əbdülgədir oğlu İsmayılzadəyə də bəraət verildi. Ölümündən 18 il sonra.

Bəraət hökmü ilə bağlı Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin rəisinə 9d-47-56 nömrəli məxfi məktub göndərilib. Məktubda deyilir: "SSRİ Daxili İşlər Nazirliyinin birinci xüsusi şöbəsi, SSRİ Nazirlər Soveti yanında DTK-nın qeydiyyat-arxiv şöbəsi, 23 may 1956-cı ildə SSRİ Ali Məhkəməsinin Hərbi Kollegiyasının İsmayılzadə Müşfiq Qədir oğlunun işi haqqında göndərisini icra olunmaq üçün sizə göndərirəm. İsmayılzadənin yaxın qohumlarını tapıb, göndərisin mətnini tam elan etmədən onlara ancaq işin baxılması və tarixi haqqında məlumat verilsin. Hərbi Kollegiya və Baş Prokurorluğa da məlumat verilsin. DTK-nın Azərbaycan İdarəsinin rəisindən xahiş edirəm ki, İsmayılzadənin qanuni varislərinə müsadirə olunmuş əmlak və ya onun dayarı qaytarılsın. İcra barədə Hərbi Kollegiyaya məlumat verilsin".

Müşfiqin qanuni varisi kiçik bacısı Balacaxanım İsmayılzadə dövlət tərəfindən ayrılan vəsaiti almaqdan imtina edir. Evdə qalan şəyrlərin Müşfiqə aid olduğunu bildirərək dövlətə keçməsinə razılıq verir.

Təəssüf ki, bəraət hökmündən sonra Mikayıl Müşfiqin dəfn olunduğu yerlə maraqlanan olmadı. O vaxt onu güllələyənlərin də, istintaq aparənlərin də, şahidlərin də çoxu hələ həyatda idilər, istənilən məlumatları daqiqləşdirmək, həqiqətləri aşkara çıxarmaq mümkün idi. O halda biz indi – Müşfiqin ölümündən 80 il keçəndən sonra cavabsız suallarla üzəbuüz qalmadıq. Bununla bağlı Müşfiqin qohum-aqrabasını günahlandırmaq insafsızlıq olar. Çünki bacısı Bəyoxanım Müşfiq tutulandan sonra

onu həbs etməyə gələn NKVD işçilərinə paltarını dəyişmək istədiyini deyib mətbəxə keçərək üstünə neft töküb özünü yandırmışdı. Kiçik bacısı Balacaxanım "İfşa edilmis xalq düşməninin bacısı" kimi həbs olunaraq Arxangelsko sürgün edilib.

Müşfiqin böyük qardaşı isə 1938-ci ildən sonra Astara rayonunun Pensar kəndində (bəzi məlumatlara görə Masallıda) yaşayıb, lakin şairin qardaşı olduğunu kimsəyə bildirməyib. 1937-ci il noyabrın 1-də NKVD inspektoru Kolqinanın təqdimatı əsasında Borşev Dərbər Axundzadənin həbsinə dər order imzalanıb. Həbs olunaraq işi ay işgəncələrə məruz qaldıqdan sonra Dilbər Axundzadənin əsəbləri pozulur. 1938-ci ilin fevralında əsəb xəstəlikləri xəstəxanasına göndərilir. 1939-cu il martın 7-də Respublika Prokurorluğunun xüsusi işlər şöbəsinin təqdimatından sonra martın 10-da NKVD-nin rəis müavini Karimovun imzaladığı qərara əsasən Dilbər Axundzadə həbsdən azad olunmuşdur.

Həsən HƏSƏNOV,
"Xalq qəzeti"nin baş redaktoru,
Əməkdar jurnalist,
Rövşən NOVRUZOĞLU,
Beynəlxalq Terrora və
Korupsiyaya Qarşı Strateji Araşdırmlar
Mərkəzinin direktoru